לאמיר נישט בלייבען אונטערשטיצונג!

אין אונזער שרעקליכער נויט און חשכות האט זיך ענדליך א פאס-שיין בעוויזען; אין דעם אונגעוועהנליך שווערען און גרויזאמען מאמענט וואס כמעט דאס גאנצע יודישע פאלק לעבט דורך, צוקוקענדיג זיך ווי אלע זיינע פאזיציעס ווערען וואס א טאג אלץ שוואכער, און זיינע אויגען זעגען געווענדעט דארט, צו זייגע אויסלענדישע ברידער, וועלכע זאלען איהם צוהילף קומען, אט אין אזא צייט האט ער זיך אליין מיט אייגענע כחות גענומען ארויסהעלפען אט די, וועלכע פאלען שוין; די וועלכע קענען שוין מעהר קיין טאג נישט ווארטען...

אט זעהען מיר ווי אין די גרעסערע שטעדט ווי ווארשא און לאדז, ווערט יעצט פיעל, זעהר פיעל געארבייט אויף אט דעם געביט. ס'איז געשאפען געווארען רעטונגס קאמיטעטען, ס'איז אונטערגענומען געווארען הילפס-אקציעס, נישט צולאזען אויסגעהען פון הונגער אזעלכע בכבוד'ע משפחות, וועלכע קענען בקיינפאל די האנד נישט אויסשטרעקען נאך א נדבה...;

דער דאזיגער גרויסער טהאט פון טיילען זיך מיט'ן לעצטען ביסען ברויט, איז דער שענסטער אויסדרוק פון דער יודישער אייגענארטיגער אחדות און האט נאך מעהר ווערטה — ווי די שטיצע זעלבסט.

ווארשא האט די התחלה געמאכט, אבער אויך די גאנצע פראווינץ טאר נישט בלייבען הונטערשטעלונג. מיר טארען נישט שטעהן מיט פערלעגטע הענד און אויסקוקען ביז ס'וועט אנקומען הילף פון דער פרעמד. מעגליך ווען אזא הילף וועט זאגאר שוין יא אנקומען, וועט זי דאן פאר פיעל פון אונזערע ברידער זיין צו שפעט... עס מוז איבעראל אין יעדע שטאדט און שטעדטעל אזעלכע רעטונגס-קאמיטעטען געשאפען ווערען, וועלכע זאלען אכט לעגען, אז ס'זאל נישט ח"ו קומען צו קיין מענשליכע קרבנות...

אמת, דער עלענד איז גרויס און מיר קענען מיט אונזערע פערארימטע מיטלען נישט לינדערן די גרויסע נויט. אין דער איצטיגער קאטאסטראפאלער לאגע דארף מען אבער נישט קוקען אויף די גרויס פון די שטיצע, וויפיעל און וואס עס ליגט גאר אין אונזערע הענד מוז געטהין ווערען.

צדקה און גמילת חסדים, דאס זענען צוויי הויפט-רעטונגס-מיטלען, וועלכע האבען אין אלע צייטען ארויסגעהאלפען דאס יודישע פאלק פון א עת צרה.

שלומי.

הארכיון היהודי

העלפט-מיט ערציהען א יודישען דור!

מיר האבען שוין נישט איינמאל בעמערקט, אז דער הויפט ציעל פון אונזערע אלע קאנפערענצען און צוזאמענפאהרען איז, זיך יעדעס מאל פריש צו דערמאהנען אין אונזערע אויפגאבען אין יעצטיגען מאמענט. יא, ס'איז ריכטיג, אז כמעט יעדע צייט האט די זעלבע אויפגאבען, אבער די מעטאדען, די מיטלען וועלכע דארפען בענוצט ווערען, זענען אין יעדע צייט אנדערע. און דערום איז די אויפגאבע פון יעדע צייט, די פאסענדע מיטלען אויסצוגעפונען, וועלכע זאלען צום ריכטיגען ציעל פיהרען.

די ערשטע און סאמע וויכטיגסטע אויפגאבע פון אונז, איז, אז אונזערע קינדער, דאס יונגע דור, זאל בלייבען ביי אונז; דאס קינד זאל זיין דורכגעדרונגען מיט די זעלבע שטרעבונגען און אידעאלען פון זיינע עלטערן, עס זאל ווייטער פארטזעצען שפינען די גאלדענע משפחה-קייט פון עבר.

נישט איין יודישע מוטער שטעלט אפילו די נאאיווע פראגע: לערנען מיר דען נישט אונזערע קינדער א ביסעל עברי, א ביסעל לעזען און שרייבען יודיש? און ווער שמועסט נאך, אז מען לערנט זיי נאך, אין די פאוו. שולען 2 שעה א וואך רעליגיע? ברויכען מיר טאקי אונזערע קינדער פאר רביצינס צו מאכען?

אבער די פראגע איז צו נאאיוו. ווארום וועט דען וועלכע ס'איז מוטער, אוועקגעבענדיג איהר קינד פאר א מאדיסטען אדער אנדער פאך אויסצולערנען זיך, זיך בעגניגענען, ווען דאס קינד וועט נישט קענען גרונדליך דעם פאך? און אויב דאס איז וועגען די מאטעריעלע זייט, וואו-זשע דארף מען לעגען אכט אויף די גייסטיגע ערציהונג פון אונזערע קינדער, וועלכע האט צוזאגען אויף גאנצע דורות! פאר וועלכען דער אלמעכטיגער האט יעדען טאטע און מאמע פעראנטווארטליך געמאכט:

צו וויסען דען די עלטערן נישט פון די אונגעהויערע שוועריגקייטען ביי היינטיגען טאג די קינדער פאר עכטע יודען צו ערציהען? אין א צייט ווען א גרויסער טייל פון אונזער אייגען פאלק, אונזער בלוט און פלייש האבען זיך כמעט ווי פערשוואוירען, מיט אלע מעגליכסטע מיטלען זיך ענטקיגנען צו שטעלען און נישט צו דערלאזען, אז מיר זאלען אונזערע קינדער פאר יודען ערציהען!

צו קענען דען די עלטערן באמת מיינען, אז אין דער צייט ווען דער צייט שטראם רייסט אזוי אונז ברחמנות'דיג, קען גענוג זיין דאס ביסעל עברי, אדער די 2-שעה א וואך רעליגיע למוד, וואס דאס קינד בעקומט אין די פאוו. שולען? ליידער [illegible] די דאזיגע פאלשע מיינונג, גענוג קרבנות דאס יודישע פאלק געקאסט.

מיר זעהען אויך ב"ה די גאנץ רייה בית-יעקב שולען, אין וועלכע מען עפענט די יודישע טעכטער די אויגען אויף די גרויסקייט פון אונזער תורה, ווי מ'ערקלערט זיי די בעדייטונג פון יעדע מצוה; דעם אש-דת וואס עס ענטהאלט יעדע תורה-געדאנק, ווען מען פערשטעהט עס געהעריג. דאס ציינט אונז אמבעסטען, אז ס'איז נאך פערהאן א וועג די פראגע וועגען טעכטער ערציהונג אויסצובעסערן. אבער וואס פאר א הילף קענען מיר ערווארטען, ווען אין גאנץ פוילען עקזיסטירען נאר זעכציג א זעלכע בית-יעקב שולען, און די ביטעס פון די אלע איבעריגע שטעדט מוזען בלייבען ליגען אהן אנטווארט, צוליעב דעם, וואס מיר פערמאגען ליידער נישט מעהר קיין לעהרער קרעפטען?

אזוי לאנג האבען מיר געהאפט דעם וואונש פון די יודישע עלטערן צו הערען; אזוי לאנג געהאפט, אז די עלטערן זאלען ענדליך אנהויבען פערשטעהען, אז די גייסטיגע ענטוויקלונג פון קינד שטעהט נאך העכער ווי די קערפערליכע, און יעצט ווען עס שטעהט פאר אונז אונצעהליגע שטעדט און שטעדטליך וועלכע זענען צו אט דער איבערצייגונג געקומען און שטרעקען אונז אויס די הענד נאך גייסטיגע הילף — קענען מיר זייערע פאדערונג נישט נאכקומען!

ווען די קראקאווער צענטראלע וואלט געהאט די מעגליכקייט א אינטערנאט אייגצוארדנען וועלכער זאל קענען ארויסגעבען יעדעס יאהר כאטש 50 לעהרערינס, ד. ה. 50 שולען יעדעס יאהר צו גרינדען, וואס פאר א ברכה וואלט דאס געווען פאר'ן גאנצען ארטאדאקסישען יודענטום!

צו קען מען אבער יוצא זיין בלויז דערמיט וואס מען וויסט די רפואה צו די מחלה? ניין, די רפואה מוז מען איינגעהמען...

ס'איז די העכסטע צייט, אז יעדע שטאדט און שטעדטעל זאל צוהילף קומען אזא אינטערנאט אויפצושטעלען. יעדע שטאדט מוז זיך בעשטייערן דעם גרויסען פאלקט בנין אויפצושטעלען, און יעדע אגודה מוז אויף זיך די ארבייט נעהמען די זאך זורכצופהרען.

די קומענדע פרשה שקלים לערנט אונז, אז מיט געמיינזאמע כחות קען מען דאס גרעסטע דערגרייכען. איך בעמערק נאך א מאל, אז מיט א קליינע מאטעליכע נדבה קען יעדע אגודה זיין בייה לפיג מיט א ציגעל צום בנין בית המקדש, ווייל נאר דער יונגער דור איז אונזער האפנונג.

ש. שענירער.

מיין ענטפער די ה"ה אפּיקורסים!

ווער, ווער, ס'האט געברויכט נעהמען אין שוץ די „מדברי אשדודות", אבער די געהערטע ה"ה אפּיקורסים, האבען זיך פאר די „עולות תמימות," וועלכע ארבייטען נעבאך מיט מסירות נפש, נישט געברויכט אזוי הייס אננעהמען.

ווארום וואס, מ'שטיינס געזאגט, פאדערט דער הדיוט קופץ בראש, דער ה' אץ, פון די א ומשולדיגע שעפעלאך וואס ברענגען אזוי פיעל קרבנות (!!!) ווי נאך אט א קלייניגקייט, אז זיי זאלען לערנען מיט'ן יודישען קינד אויך די יודישע רעליגיע און נאך, — הערט א חוצפה — אויף יודיש!!! אויף דער שפראך וואס זיי פערשטעהען.

בענוצענדיג זיך מיט'ן זעלבען לעקסיקאן פון ה' פארז. פון קהלה-ראט, שטרייך איך אונטער, אז ס'איז א בייזוויליגער ליגענד, אז ס'איז נישט ערלויבט די רעליגיעזע למודים צו לערנען אין יודיש. קיינער פון די שול מאכט האט נאך וועגען דעם קיין בעמערקונג נישט געמאכט, האלטענדיג בכלל זיך נישט גענוג קאמפעטענט צום וויזיטירען די יודישע למודי דת. און ביז היינטיגען טאג האט די מלמדי דת נאך קיינער אין די ענינים קיין דעה נישט געזאגט. זאלען זיך די „מוסרי נפשם" נישט פעררופען זיך אויף וועלכע ס'איז פארשריפטען, וואס איז נאר נוגע די די אלגעמיינע למודים, אבער פאר קיין פאל נישט פאר למודי הדת, פאר וואס ס'איז בכלל קיין שום פארשריפטען נישטא, און אין אלע צייטען האט מען געלערנט אין יודיש. און ווען דער ה' שול-אינספעקטאר האט אמאל אויסגעדריקט זיין וואונש, אז די למודים זאלען געפיהרט ווערען אין פויליש האבען מיר געשיקט א מעמאריאל, וואס דער ג. ה' פארז. האט איהם אויך אונטערגעשריבען, צו די העכערע מאכט, און ס'איז געקומען א בעשטעטיגונג, אז ס'זאל בלייבען ביים אלטען. און פון דאן אן, איז שוין די פראגע מעהר נישט בעריהרט געווארען. זעלבסטפערשטענדליך, אז אין דעם ענטפער איז דערמאהנט „העברעאיש", פאר וואס די רעגירונג דערמאהנט קיינמאהל נישט קיין יודיש, דאס איז א ענין וואס ס'איז די לעהרער גישט נוגע. די שול מאכט האט געוואוסט און רעכענט נאך אויך היינט, אז די למודים ווערען געלערנט אויף יודיש. דער פערברעכער „אץ" איז בכלל גאר נישט קיין „יודישיסט". מיין וואונש איז נאר, מען זאל ביי דעם יודישען קינד נישט מחלל זיין די הייליגע געפיהלען וואס עס ברענגט פון דער היים, געשעצטער ה' פארזיצענדער פון קהלה-ראט! וויסט איהר נישט, אז דער העכט יודישער גייסט איז צו זאגען: „אמנם חטאתי"! מודה ועוזב ירוחם! פאר וואס-זשע האט איהר בעסער נישט בעאיינפלוסט די „מורי הדת", וועלכע האבען זיך צו אייך געווענדעט, צו פעררעכטען זייערע מעשים, נישט צו נעהמען אויף די עלטער זייערע מעשים אונטער אייער שוץ? —

די טורנעע אין מיין שטוב אריין, מיט'ן אנווייזען דעם פאל פון מיין טאכטער, איז אפילו זעהר נישט עטיש פאר די ה"ה אפּיקורסים. איך האב קיין פריוואטע פערזענליכע אויספלוגען נישט געמאכט. אויסער אפשר מיר פערזענליך אנצוגרייפען. אבער וואס מיינט איהר דערמיט? ווער פערלאנגט דען, אז מ'זאל אונזערע קינדער לערנען „שרייבען" רעליגיע? מיר פערלאנגען לערנען און אריינברענגען יודישע רעליגיעזע געפיהלען. דת, מוסר ומידות דארף א יוד נישט קענען שרייבען, נאר טראגען אין זיך, אין יודישען נישט פערפוילישען הארץ. „למען תהי' תורת ה' בפיך", „בפיך ובלבבך לעשותו".

מ'האט א מאל געפרעגט א תלמוד תורה עסקן וועגען א פראגראם, האט ער געענטפערט, אז דער פראגראם איז שוין לאנג געגעבען געווארען אויפ'ן בארג סיני... איך פערשטעה פאר קיין פאל נישט, ווען מען מאכט אויפמערקזאם, אז מ'לערנט בכלל נישט קיין למודי דת, נאר ביבלישע היסטאריע אין פויליש, וואס עס נוצט פאר קיינעם פון די קינדער נישט און עס ברענגט אריין אין זיי א חילול הקדש, ענטפערט מען אז ס'איז נישטא קיין פראגראם! אזוי פיעל דורות האבען מיר אויפגעצויגען על ברכי הדת והאמונה און היינט די דיפלאמירטע-מחנכים האבען פלוצלונג אנגעוואהרען דעם פראגראם! די שלשה עשרה עיקרים, מצות עשה ול"ת, תרי"ג מצות, דאס איז פאר די אפּיקורסים נישט פראגראמאטיש!

די „עפענטליכע ערקלערונג" פון די ה"ה אפּיקורסים דארף דינען פאר די גאנצע יודישע געזעלשאפט אלס בעווייז, ווי ווייט דער חלול הקדוש פערגיפטעט אונזער ארגאניזם, אז מען שעהמט זיך נישט אנצורופען א פערגויאישונג פון אונזערע הייליגקייטען מיט די הייליגסטע אויסדרוקען פון „מסורת נפש" און „קרבנות".

ה"ה אפּיקורסים! גיט איהר זיך נישט אפ קיין דין וחשבון אז מיט אייער ארט פראפאנירען די הייליגע געפיהלען פון מסירת נפש שפייט איהר אויף די קברים פון די קדושים פון „אויטא דע פעע", פון די אלע קדושים וטהורים שמסרו נפשם על קדושת השם. די פוילישע העלדען האבען געקענט אויסזעצען די שווייבען ווען מ'האט זיי געוואלט צווינגען צו עהנליכעס, און די אייניקלאך פון די חשמונאים אנערקענען די וחתוה תחת קדושת הדת פאר א קרבן און מסורת נפש. שומי שמים! אנא נשא חרפתינו!

די רבנים יושבי על מדין זיצען אויך און שווייגען, זיי ווארטען, ווייזט אויס, אויך אויף דעם פראגראם, זיי פערגעסען, אז אם אין גדיים אין תישים, אז דער דור וואס וועט מקבל זיין זיינע למודי דת נישט אלס גתונה ע"י „משה" עבדו נאר פון „מויזעש", און אז די עבודה אין בית המקדש האבען געטהון נישט „כהני ה'" נאר „קאפלאנעס" אין די „שוויאנטינא" וועלען ווייניג וואס דארפען אייער „היראה"! איהר זעלבסט פערוואנדעלט זיך דעריבער ביי זיי אין א איבעריגען באלאסט. אויך די פרנסי הקהלה טארען נישט פערבלייבען גלייכגילטיג, כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה איז עתיד ליתן את הדין.

כל זמן איך וועל האלטען די פעדער אין האנד וועל איך נישט אויפהערען צו וועקען און פראטעסטירען, מעג מען מיר אבצאהלען מיט חרפות און זלזולים די היסטאריע וועט אבשאצען יעדען טהאט. ירא הקהל וישפוט.

אץ.

אנמערקונג פון רעדאקציע.

מיר גיבען די ארטיקלען פון ה' אץ, וועלכע זענען נוגע ביי היינטיגען טאג די אלע סוויעגדער קינדער, וועלכע בעזוכען די פאווסעכנע שולען. פאקטיש וועלען אבער די אלע פראגראמען און בעסטע לעהרער נישט העלפען צו ערציהען אדור שימסרו נפשם על קדושת השם. דאס קען פאר קיין פאל נישט מאכען, א 2 — שעה'דיגע לעהרע פון למודי דת אין דער וואך, אין דער צייט וואס דער גאנצער הערשענדער גייסט איז א אנדערער, ווייט נישט קיין יודישער. דאס האבען נאר בעוויזען ארויסצוגעבען די חדרים, ישיבות, בתי מדרשים. און נישט קיין אנדערע...

אונזער וועג-שעדליץ 1926-02-12 כח-שבט-תרפו גליון-0077 000002 a הודפס מתוך הארכיון היהודי